

УДАРЕНИЕ ПРИ ФОРМООБРАЗУВАНЕТО НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ, ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ И ЧИСЛИТЕЛНИТЕ ИМЕНА В БАНСКИЯ ГОВОР

РАДОСЛАВ ЦОНЕВ

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

radoslavsonev@swu.bg

В статията са представени акцентните парадигми, които се очертават от различните форми на съществителните, прилагателните и числителните имена в банския диалект. Говорът на град Банско притежава тенденцията за стабилизиране на акцента в определени ритмико-интонационни групи, в които разпределението на ударението става в границите на отделна фонетична дума. При акцентните системи от този тип съвместното влияние на морфологичния и ритмико-интонационния (синтактичния) фактор предизвикват появата на особена ритмо-мелодика. В банския говор тя намира отражение както във фрази, съдържащи модел на фонетична дума (основна дума + енклитика), така и в многосрични (с четири и с повече срички) думи с двойно ударение.

Ключови думи: ударение; акцентни парадигми; бански диалект

WORD ACCENT IN THE FORMATION OF NOUNS, ADJECTIVES AND NUMERALS IN THE BANSKO DIALECT

RADOSLAV TSONEV

SOUTH-WEST UNIVERSITY NEOFIT RILSKI

radoslavsonev@swu.bg

This article presents the accent paradigms emerging from the different forms of nouns, adjectives and numerals in the Bansko dialect. This dialect tends to stabilise the accent in specific rhythmic-intonational groups, where stress distribution occurs within the boundaries of a single phonetic word. In such accent systems, the combined influence of morphological and rhythmic-intonational (syntactic) factors leads to the development of a distinct rhythmic melody. In the Bansko dialect, this phenomenon is observed both in phrases containing a phonetic word (base word + enclitic) and in polysyllabic (four-syllable or longer) words with double stress.

Keywords: word accent; accent paradigms; the Bansko dialect

Увод

Книжовният български език и повечето български диалекти притежават свободно (неопределено) ударение, т.е. ударение, което често се проявява като подвижно. Говорът на град Банско споделя тази общобългарска акцентологична черта, но притежава и тенденцията за стабилизиране на акцента в определени ритмико-интонационни групи, където разпределението на ударението става в границите на отделна фонетична дума – особеност, която е характерна и за съседните диалекти в Благоевградско, Гоцеделчевско и Велинградско. При акцентните системи от този тип съвместното влияние на морфологичния и ритмико-интонационния (синтактичния) фактор предизвикват появата на особена ритмо-мелодика (Кочев/Kochev 2001: 33–43). В банския говор тя намира отражение както във фрази, съдържащи модел на фонетична дума (основна дума + енклитика, напр. *сѣ̣метѝ̣ му бѣ̣ше жѣ̣ту* и т.н.), така и в многосрични (четирисрични и повечесрични) думи с двойно ударение. Според П. Цонев в ритмичната система на българския език е възможно обособяването на междинно метрично равнище, в което се отчитат разликите между книжовния език и диалектите. То „може да изпълнява ролята на свързващо звено между различните речеви и езикови единици при структурирането и обработването на информацията от по-високите йерархични равнища“ (Цонев/Tsonev 2024: 412).

Средищното място, което заема банският диалект между говорите със свободно (неопределено) и тези с фиксирано върху определена сричка ударение, налага по-подробния анализ на проблема за формообразуващата роля на акцента в този диалект от преходен тип.

В зависимост от своите семантично-граматични свойства и акцентните парадигми, които се очертават от различните форми (основни, нечленувани, членувани, в единствено и в множествено число), съществителните, прилагателните и числителните имена в местния диалект образуват няколко групи.

1. Съществителни имена

1.1. Съществителни имена от мъжки род

1.1.1. Едносрични съществителни имена от мъжки род

1.1.1.1. Едносрични съществителни имена от мъжки род, които не променят коренното си ударение:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>бѝр</i>	<i>бѝру</i>	<i>бѝре</i>	<i>бѝрету</i>

Акцентната парадигма е следната:

\	\	\	\
Коренно ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение

1.1.1.2. Едносрични съществителни имена от мъжки род, които не променят коренното си ударение, но при членуването на формата за множествено число имат двойно (коренно-флексивно) ударение:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>мòст</i>	<i>мòсту</i>	<i>мòстувe</i>	<i>мòстувèту</i>

Акцентната парадигма има следния вид:

\	\ _	\ _ _	\ _ _ \ _
Коренно ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Двойно ударение (коренно и флек- тивно)

Наличието на двойно ударение на втората и на четвъртата сричка в четирисрични и многосрични думи е специфична черта на банския говор. За повече подробности вж. у Д. Молеров (Молеров/MoleroV 1905: 173–182), Н. Алексиев (Алексиев/Aleksiev 1931: 98), Й. Иванов (Иванов/Ivanov 1971: 187–225), И. Кочев (Кочев/Kochev 1993: 281–291).

1.1.1.3. Едносрични съществителни имена от мъжки род, които менят мястото на коренното ударение в членуваната форма за ед. ч. и имат двойно (коренно-флексивно) ударение в членуваната форма за множествено число:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>да̀п</i>	<i>да̀бò</i>	<i>да̀бувe</i>	<i>да̀бувèту</i>

Акцентната парадигма е следната:

\	_ \	\ _ _	\ _ _ \ _
Коренно ударение	Окситонно ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Двойно ударение (коренно и флексивно)

1.1.1.4. Едносрични съществителни имена от мъжки род, чиито основни форми имат коренно ударение, което обаче мени позицията си при членуване:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>за̀п</i>	<i>за̀бò</i>	<i>за̀би</i>	<i>за̀бѝте</i>

Акцентната парадигма има следния вид:

\	_ \	\ _	_ \ _
Коренно ударение	Окситонно ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (флексивно) ударение

1.1.1.5. Едносрични съществителни имена от мъжки род, които местят коренното ударение само в членуваната форма за единствено число:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>к̀ла̀с</i>	<i>к̀ла̀сѝ</i>	<i>к̀ла̀се</i>	<i>к̀ла̀сѝту</i>

Акцентната парадигма е следната:

\	_ \	\ _	\ _ _
Коренно ударение	Окситонно ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение

1.1.1.6. Едносрични съществителни имена от мъжки род, които променят позицията на коренното ударение единствено в членуваната форма за множествено число:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>к̀ѝн'</i>	<i>к̀ѝне</i>	<i>к̀ѝн'е</i>	<i>кун'ѝту</i>
<i>в̀ѝл</i>	<i>в̀ѝлу</i>	<i>в̀ѝлуве</i>	<i>вулѝвету</i>

Акцентните парадигми, които тези примери оформят, са следните:

\	\ _	\ _	_ \ _
Коренно ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (флексивно) ударение
\	\ _	\ _ _	_ \ _ _
Коренно ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно ударение

Освен посочените форми за множествено число с едно ударение съществителното име *в̀ѝл* (подобно но *п̀ѝп* и *к̀ѝш*) има и облик с двойно (коренно и флексивно) ударение, напр.: *в̀ѝлувѝту*, *п̀ѝпувѝту*, *к̀ѝшувѝту*.

1.1.2. Многосрични съществителни имена от мъжки род

1.1.2.1. Многосрични съществителни имена от мъжки род, които не променят позицията на коренното ударение:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>с̀р̀бин</i>	<i>с̀р̀бину</i>	<i>с̀р̀бе</i>	<i>с̀р̀бету</i>
<i>д̀ћду</i>	<i>д̀ћдугу</i>	<i>д̀ћдуфци</i>	<i>д̀ћдуфците</i>

Акцентните парадигми при тези облици са следните:

\ _	\ _ _	\ _	\ _ _
Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение

\ _ _ Парокситонно (коренно) ударение	\ _ _ _ Пропарокситонно (коренно) ударение	\ _ _ _ Пропарокситонно (коренно) ударение	\ _ _ _ _ Инициално (коренно) ударение
---	--	--	---

1.1.2.2. Многосрични съществителни имена от мъжки род с ударение, което се мени от парокситонно в пропарокситонно при членуване:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>чуба̀нин</i>	<i>чуба̀нину</i>	<i>чуба̀не</i>	<i>чуба̀нету</i>
<i>сигма̀лцѝйа</i>	<i>сигма̀лцѝята</i>	<i>сигма̀лцѝи</i>	<i>сигма̀лцѝите</i>

Акцентните парадигми, които тези примери оформят, са следните:

\ _ _ Парокситонно ударение	\ _ _ _ Пропарокситонно ударение	\ _ _ Парокситонно ударение	\ _ _ _ Пропарокситонно ударение
-----------------------------------	-------------------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

1.1.2.3. Многосрични съществителни имена от мъжки род с окситонен акцент в основната форма, които не менят позицията на ударението:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>зимнѝк</i>	<i>зимнѝку</i>	<i>зимнѝци</i>	<i>зимнѝците</i>
<i>убича̀й</i>	<i>убича̀е</i>	<i>убича̀и</i>	<i>убича̀ите</i>

Акцентните парадигми при тези облици са следните:

\ _ _ Окситонно ударение	\ _ _ Парокситонно ударение	\ _ _ Парокситонно ударение	\ _ _ _ Пропарокситонно ударение
-----------------------------	--------------------------------	--------------------------------	-------------------------------------

1.1.2.4. Многосрични съществителни имена от мъжки род, които не променят коренното си ударение и членуваните им форми в множествено число имат двойно (коренно и флективно) ударение:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>ка̀мен</i>	<i>ка̀мену</i>	<i>ка̀мене</i>	<i>ка̀менѐту</i>
<i>преску̀тник</i>	<i>преску̀тнику</i>	<i>преску̀тници</i>	<i>преску̀тнициѐте</i>

Тези примери очертават следните акцентни парадигми:

\ _ _ Парокситонно (коренно) ударение	\ _ _ _ Пропарокситонно (коренно) ударение	\ _ _ _ Пропарокситонно (коренно) ударение	\ _ _ \ _ _ Двойно ударение (коренно и флективно)
--	---	---	--

1.1.2.5. Многосрични съществителни имена от мъжки род с движение на основното ударение от окситонно в парокситонно:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>свунѐц</i>	<i>свунѐцу</i>	<i>свѡнци</i>	<i>свунѝте</i>

Акцентната парадигма е следната:

_ \	_ \ _	_ \ _	_ \ _
Окситонно уда- рение	Парокситонно ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (флексивно) ударение

1.1.2.6. Многосрични съществителни имена от мъжки род, които променят окситонното ударение в парокситонно в членуваните форми за единствено и за множествено число:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>кузѡр</i>	<i>кузѡре</i>	<i>кузарѐ</i>	<i>кузарѐту</i>
<i>манастиѣр</i>	<i>манастиѣре</i>	<i>манастирѐ</i>	<i>манастирѐту</i>
<i>вуденичѣр</i>	<i>вуденичѣре</i>	<i>вуденичерѐ</i>	<i>вуденичерѐту</i>

Тези облици очертават следните акцентни парадигми:

_ \	_ \ _	_ \	_ \
_ \	_ \	_ \	_ \
_ \	_ \	_ \	_ \
Окситонно ударение	Парокситонно ударение	Окситонно (флексивно) ударение	Парокситонно (флексивно) ударение

Окситонното ударение на нечленуваните съществителни имена в ед.ч. на *-ач* и *-ар* свързва банския диалект със северния и югоизточния акцентен ареал.

1.1.2.7. Д. и К. Молерови (Молерови/Molerovi 1954: 15) и Й. Иванов (Иванов/Ivanov 1971: 202–203) смятат, че в говора са налице трисрични съществителни имена от мъжки род с двойно ударение (на първата и на третата сричка) като, *ба̀ненѝн*, *га̀брувѝц*, *на̀шенѝц*, *кла̀денѝц*, *жѝлавѝц*, *пра̀пурѝц* и др. Според Й. Иванов те са възникнали по модел дума + енклитика, след което второто ударение се е стабилизирало. Такова двойно ударение наистина е налице, но само във формите, при които тези съществителни стават четирирични и когато са в контекст в съчетание с енклитика:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>ба̀ненин</i>	<i>ба̀ненѝну</i>	<i>ба̀нене</i>	<i>ба̀ненѝту</i>

Акцентната парадигма е следната:

\ - - -	\ - - \ - -	\ - - -	\ - - \ - -
Пропарокситонно (коренно) ударение	Двойно ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Двойно ударение

1.1.2.8. Четирирични съществителни имена от мъжки род, които имат двойно ударение във всички форми:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>ма̀ндрацѝйиѝа</i>	<i>ма̀ндрацѝйиѝа̀та</i>	<i>ма̀ндрацѝйиѝи</i>	<i>ма̀ндрацѝйиѝѝте</i>
<i>ба̀хчѝванжѝиѝа</i>	<i>ба̀хчѝванжѝиѝа̀та</i>	<i>ба̀хчѝванжѝиѝи</i>	<i>ба̀хчѝванжѝиѝѝте</i>

Акцентните парадигми при тези облици са следните:

\ - - \ - -	\ - - \ - -	\ - - \ - -	\ - - \ - -
Двойно ударение	Двойно ударение	Двойно ударение	Двойно ударение

1.2. Съществителни имена от женски род

1.2.1. Еднорични съществителни имена от женски род

1.2.1.1. Еднорични съществителни имена от женски род, които имат множествено число. Те променят позицията на коренното ударение в членуваната форма за единствено число:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>ца̀ѝѝ</i>	<i>ца̀ѝѝа̀</i>	<i>ца̀ѝѝи</i>	<i>ца̀ѝѝѝте</i>

Акцентната парадигма е следната:

\	- \	\ -	\ - - -
Коренно ударение	Окситонно (флективно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение

1.2.1.2. Едноричните съществителни имена от женски род, които нямат множествени форми, също отмятат своето коренно ударение при членуване:

Единствено число	
Основна форма	Членувана форма
<i>крѝѝѝ</i>	<i>крѝѝѝа̀</i>

Акцентната парадигма има следния вид:

\	- \
Коренно ударение	Окситонно (флективно) ударение

1.2.2. Многосрични съществителни имена от женски род

1.2.2.1. Най-многобройни са многосричните съществителни имена от женски род с парокситонно (коренно) ударение в нечленуваните форми, което при членуване става пропарокситонно:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>ба̀чва</i>	<i>ба̀чвата</i>	<i>ба̀чви</i>	<i>ба̀чвите</i>
<i>ка̀ру̀ца</i>	<i>ка̀ру̀цата</i>	<i>ка̀ру̀ци</i>	<i>ка̀ру̀ците</i>
<i>ду̀ма̀цѝена</i>	<i>ду̀ма̀цѝената</i>	<i>ду̀ма̀цѝени</i>	<i>ду̀ма̀цѝените</i>

Тези примери очертават следните акцентни парадигми:

Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение

1.2.2.2. Многосрични съществителни имена от женски род с окситонно ударение в основните форми и парокситонно в членуваните форми:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>суфр̀а̀</i>	<i>суфр̀а̀та</i>	<i>суфр̀ѝ</i>	<i>суфр̀ѝте</i>
<i>ка̀пам̀а̀</i>	<i>ка̀пам̀а̀та</i>	<i>ка̀пам̀ѝ</i>	<i>ка̀пам̀ѝте</i>

Акцентните парадигми при тези облици са следните:

Окситонно уда- рение	Парокситонно ударение	Окситонно (флективно) ударение	Парокситонно ударение

1.2.2.3. Многосрични съществителни имена от женски род, при които парокситонезата се запазва във всички форми:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>ра̀ка</i>	<i>ра̀ката</i>	<i>ра̀це</i>	<i>ра̀цете</i>

Акцентната парадигма е следната:

Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (флективно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (флективно) ударение

1.2.2.4. Многосрични съществителни имена от женски род, в които се наблюдава движение на коренното ударение отпред назад в членуваната форма за единствено число:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>пѐсен</i>	<i>песентà</i>	<i>пѐсни</i>	<i>пѐсните</i>
<i>у̀бус</i>	<i>убустà</i>	<i>у̀бусти</i>	<i>у̀бустите</i>

Акцентните парадигми при тези облици са следните:

\ _ _	_ _ \	\ _ _	\ _ _ _
Парокситонно (коренно) ударение	Окситонно ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение
\ _ _	_ _ \	\ _ _ _	\ _ _ _ _
Парокситонно (коренно) ударение	Окситонно ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Инициално (коренно) ударение

1.2.2.5. Многосрични съществителни имена от женски род, при които е налице промяна на окситонезата в парокситонеза и отмятане на флективното ударение от първата на втората сричка отзад напред в нечленуваната форма за множествено число:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>женà</i>	<i>женàта</i>	<i>жѐни</i>	<i>женѝте</i>

Акцентната парадигма е следната:

_ \	_ \ _	\ _	_ \ _
Окситонно (флективно) ударение	Парокситонно (флективно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (флективно) ударение

1.2.2.6. Многосрични съществителни имена от женски род, които не променят основното ударение и членуваните им форми в единствено число имат двойно (коренно-флективно) ударение:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>тѐнциура</i>	<i>тѐнциурàта</i>	<i>тѐнциури</i>	<i>тѐнциурите</i>
<i>вaлѐвица</i>	<i>вaлѐвицàта</i>	<i>вaлѐвици</i>	<i>вaлѐвиците</i>
<i>цaндармѐрия</i>	<i>цaндармѐриàта</i>	<i>цaндармѐрий</i>	<i>цaндармѐрийте</i>

Тези примери очертават следните акцентни парадигми:

\ / - - - - / - - - - - / - - - - - - / - - -	\ / - - \ / - - - / - - \ / - - - - / - - \ / - - - - - / - - \ / - -	\ / - - - - / - - - - - / - - - - - - / - - -	\ / - - - - - / - - - - - - / - - - - - - - / - - - -
Пропарокситонно (коренно) ударение	Двойно ударение (коренно и флективно)	Пропарокситонно (коренно) ударение	Инициално (коренно) ударение
\ / - - - - / - - - - - / - - - - - - / - - -	\ / - - \ / - - - / - - \ / - - - - / - - \ / - - - - - / - - \ / - -	\ / - - - - / - - - - - / - - - - - - / - - -	\ / - - - - - / - - - - - - / - - - - - - - / - - - -
Пропарокситонно (коренно) ударение	Двойно ударение (коренно и флективно)	Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение

1.2.2.7. Многосрични съществителни имена от женски род, които имат двойно ударение във всички форми:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>цáревѝна</i>	<i>цáревѝната</i>	<i>цáревѝни</i>	<i>цáревѝните</i>
<i>калу̀и 'ерий̀ца</i>	<i>калу̀и 'ерий̀цата</i>	<i>калу̀и 'ерий̀ци</i>	<i>калу̀и 'ерий̀ците</i>

Акцентните парадигми при тези облици са следните:

\ / - - \ / - - - / - - \ / - - - - / - - \ / - - - - - / - - \ / - -	\ / - - \ / - - - / - - \ / - - - - / - - \ / - - - - - / - - \ / - -	\ / - - \ / - - - / - - \ / - - - - / - - \ / - - - - - / - - \ / - -	\ / - - \ / - - - / - - \ / - - - - / - - \ / - - - - - / - - \ / - -
Двойно ударение	Двойно ударение	Двойно ударение	Двойно ударение

1.3. Съществителни имена от среден род

1.3.1. Съществителни имена от среден род, които имат форми в множествено число

1.3.1.1. Съществителни имена от среден род, които в нечленуваните форми са с парокситонно ударение, а в членуваните – с пропарокситонно:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>угнй̀иш 'ч 'е</i>	<i>угнй̀иш 'ч 'ету</i>	<i>угнй̀иш 'ч 'а</i>	<i>угнй̀иш 'ч 'ата</i>
<i>угле `дáлу</i>	<i>угле `дáлуту</i>	<i>угле `дáла</i>	<i>угле `дáлата</i>

Тези примери очертават следните акцентни парадигми:

- / - - - - - / - - - - - - / - - -	- / - - - - - / - - - - - - / - - -	- / - - - - - / - - - - - - / - - -	- / - - - - - - / - - - - - - - / - - - -
Парокситонно ударение	Пропарокситонно ударение	Парокситонно ударение	Пропарокситонно ударение

1.3.1.2. Съществителни имена от среден род с флективно ударение, при които окситонезата преминава в парокситонеза в членуваните форми за единствено число и в нечленуваните форми за множествено число, а в членуваните множествени форми се променя в пропарокситонеза:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>йа̀стѐ</i>	<i>йа̀стѐту</i>	<i>йа̀стѐта</i>	<i>йа̀стѐтата</i>
<i>душѐмѐ</i>	<i>душѐмѐту</i>	<i>душѐмѐта</i>	<i>душѐмѐтата</i>

Акцентните парадигми в този случай са:

Окситонно (флексивно) ударение	Парокситонно (флексивно) ударение	Парокситонно (флексивно) ударение	Пропарокситонно (флексивно) ударение

1.3.1.3. Съществителни имена от среден род с флексивно ударение, които променят окситонезата в парокситонеза при членуване:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>днѐ</i>	<i>днѐту</i>	<i>днѐ</i>	<i>днѐта</i>
<i>ведрѐ</i>	<i>ведрѐту</i>	<i>ведрѐ</i>	<i>ведрѐта</i>
<i>кулѐ лѐ</i>	<i>кулѐ лѐту</i>	<i>кулѐ лѐ</i>	<i>кулѐ лѐта</i>

Тези примери очертават следните акцентни парадигми:

Окситонно (флексивно) ударение	Парокситонно (флексивно) ударение	Окситонно (флексивно) ударение	Парокситонно (флексивно) ударение

1.3.1.4. Съществителни имена от среден род с парокситонно ударение в основната форма, които запазват позицията на коренното ударение и имат двойно (коренно и флексивно) ударение в членуваната форма за множествено число:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>фнѐ̀че</i>	<i>фнѐ̀чету</i>	<i>фнѐ̀чета</i>	<i>фнѐ̀четѐта</i>
<i>магѐ̀ре</i>	<i>магѐ̀рету</i>	<i>магѐ̀рета</i>	<i>магѐ̀ретѐта</i>

Акцентните парадигми при тези облици са следните:

Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Двойно ударение (коренно и флексивно)

1.3.1.5. Съществителни имена от среден род с пропарокситонно ударение в основните форми, които имат двойно ударение в членуваните форми:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>наказáние</i>	<i>наказáниѐту</i>	<i>наказáния</i>	<i>наказáниѐта</i>
<i>увеселѐние</i>	<i>увеселѐниѐту</i>	<i>увеселѐния</i>	<i>увеселѐниѐта</i>

Тези облици очертават следните акцентни парадигми:

Пропарокситонно ударение	Двойно ударение	Пропарокситонно ударение	Двойно ударение

1.3.1.6. Съществителни имена от среден род с пропарокситонно ударение в нечленуваните форми, които имат двойно (коренно/тематично и флективно) ударение в членуваните форми за единствено и множествено число:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>а̀лыш'ч'е</i>	<i>а̀лыш'ч'ѐту</i>	<i>а̀лыш'ч'а</i>	<i>а̀лыш'ч'а̀та</i>
<i>учй̀лыш'ч'е</i>	<i>учй̀лыш'ч'ѐту</i>	<i>учй̀лыш'ч'а</i>	<i>учй̀лыш'ч'а̀та</i>

Акцентните парадигми при тези облици са следните:

Пропарокситонно (коренно/тематично) ударение	Двойно ударение (коренно/тематично и флективно)	Пропарокситонно (коренно/тематично) ударение	Двойно ударение (коренно/тематично и флективно)

1.3.1.7. Съществителни имена от среден род, които променят позицията на коренното ударение при членуване, но запазват парокситонезата във всички форми:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>уѐу</i>	<i>увѐту</i>	<i>у̀ши</i>	<i>у̀шите</i>

Акцентната парадигма е следната:

Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (флективно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (флективно) ударение

1.3.1.8. Съществителни имена от среден род с парокситонно ударение в основната форма за единствено и в членуваната форма за множествено число:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>òру</i>	<i>òруту</i>	<i>урà</i>	<i>урàта</i>
<i>сѐме</i>	<i>сѐмету</i>	<i>семенà</i>	<i>семенàта</i>

Акцентните парадигми са следните:

$\begin{array}{c} \backslash \quad - \\ \backslash \quad - \end{array}$	$\begin{array}{c} \backslash \quad - - - \\ \backslash \quad - - - \end{array}$	$\begin{array}{c} - \quad \backslash \\ - - - \quad \backslash \end{array}$	$\begin{array}{c} - \quad \backslash \quad - \\ - - - \quad \backslash \quad - \end{array}$
Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Окситонно (флексивно) ударение	Парокситонно (флексивно) ударение

1.3.1.9. Съществителни имена от среден род, които отмятат ударението от първата на втората и третата сричка отзад напред при членуване и образуване на множествено число:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>ребрò</i>	<i>ребрòту</i>	<i>рѐбра</i>	<i>рѐбрата</i>

Акцентната парадигма е следната:

$\begin{array}{c} - \quad \backslash \\ \quad \quad \backslash \end{array}$	$\begin{array}{c} - \quad \backslash \quad - \\ \quad \quad \backslash \quad - \end{array}$	$\begin{array}{c} \backslash \quad - \\ \quad \quad \backslash \end{array}$	$\begin{array}{c} \backslash \quad - \quad - \\ \quad \quad \backslash \quad - \end{array}$
Окситонно (флексивно) ударение	Парокситонно (флексивно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение

1.3.1.10. Съществителни имена от среден род, при които е налице промяна на окситонезата в основната форма в единствено число в парокситонеза в останалите форми:

Единствено число		Множествено число	
Основна форма	Членувана форма	Нечленувана форма	Членувана форма
<i>детѐ</i>	<i>детѐту</i>	<i>дѐца</i>	<i>деца̀та</i>

Акцентната парадигма в този случай е следната:

$\begin{array}{c} - \quad \backslash \\ \quad \quad \backslash \end{array}$	$\begin{array}{c} - \quad \backslash \quad - \\ \quad \quad \backslash \quad - \end{array}$	$\begin{array}{c} \backslash \quad - \\ \quad \quad \backslash \end{array}$	$\begin{array}{c} - \quad \backslash \quad - \\ \quad \quad \backslash \quad - \end{array}$
Окситонно (флексивно) ударение	Парокситонно (флексивно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (флексивно) ударение

1.3.2. Съществителни имена от среден род, които нямат множествени форми

1.3.2.1. Съществителни имена, които променят парокситонното ударение в пропарокситонно:

Единствено число	
Основна форма	Членувана форма
<i>ма̀слу</i>	<i>ма̀слуту</i>
<i>бега̀не</i>	<i>бега̀нету</i>

Акцентните парадигми имат следния вид:

$\backslash \quad _ \quad _$ Парокситонно (коренно) ударение $_ \quad \backslash \quad _ \quad _$ Парокситонно ударение	$\backslash \quad _ \quad _ \quad _$ Пропарокситонно (коренно) ударение $_ \quad \backslash \quad _ \quad _ \quad _$ Пропарокситонно ударение
---	---

1.3.2.2. Съществителни имена, които променят окситонното ударение в парокситонно:

Единствено число	
Основна форма	Членувана форма
<i>златò</i>	<i>златòту</i>
<i>пле`тенè</i>	<i>пле`тенèту</i>

Тези облици очертават следните акцентни парадигми:

$_ \quad _ \quad \backslash \quad _$ $_ \quad _ \quad \backslash \quad _ \quad _$ Окситонно (флективно) ударение	$_ \quad _ \quad \backslash \quad _ \quad _$ $_ \quad _ \quad \backslash \quad _ \quad _ \quad _$ Парокситонно (флективно) ударение
---	--

Окситонното ударение на нечленуваните съществителни имена в ед.ч. *златò* и *сребрò* свързва банския говор със северозападния акцентен ареал.

1.3.2.3. Съществителни от среден род, които не променят коренното ударение и имат двойно (коренно и флективно) ударение в членуваната форма:

Единствено число	
Основна форма	Членувана форма
<i>шѝене</i>	<i>шѝенèту</i>

Акцентната парадигма има следния вид:

$\backslash \quad _ \quad _ \quad _$ Пропарокситонно (коренно) ударение	$\backslash \quad _ \quad \backslash \quad _ \quad _ \quad _$ Двойно ударение (коренно и флективно)
---	--

1.3.2.4. Съществителни имена от среден род, при които е налице парокситонеза и в двете форми:

Единствено число	
Основна форма	Членувана форма
<i>бра̀шну</i>	<i>бра̀шнѝту</i>
<i>вѝну</i>	<i>винѝту</i>
<i>мѐку</i>	<i>мѐкѝту</i>

Акцентната парадигма е следната:

\ _ _	_ \ _
Парокситонно (ко- рентно) ударение	Парокситонно (флек- тивно) ударение

Парокситонното ударение в нечленуваната форма в ед. ч. *бра̀шну* се среща на по-голямата част от българската езикова територия. Ударението в съществителното име в ед. ч. *вѝну* сближава говора на гр. Банско с диалектите от североизточния и южния акцентен ареал и го противопоставя на говорите от северозападния, а парокситонното ударение в членуваната форма в ед. ч. *мѐкѝту*, което е налице в банския диалект, е типично и за северозападния акцентен ареал (вж. БДА ОТ/BDA ОТ 2001, I – III: 292, 293, 332; карти № А 8, А 9 и А 48).

2. Прилагателни имена

2.1. Едносрични прилагателни имена. Те запазват коренното ударение във всички форми, т.е. ударението е неподвижно:

	М. р.	Ж. р.	Ср. р.	Мн. ч.
Основна форма	<i>цѝ̀рн</i>	<i>цѝ̀рна</i>	<i>цѝ̀рну</i>	<i>цѝ̀рни</i>
Членувана форма	<i>цѝ̀рница</i>	<i>цѝ̀рната</i>	<i>цѝ̀рнута</i>	<i>цѝ̀рните</i>

Акцентната парадигма има следния вид:

\ _	\ _ _	\ _ _	\ _ _
Коренно ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение
\ _ _ _	\ _ _ _	\ _ _ _	\ _ _ _
Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение

Прилагателните *мла̀т* (*мла̀да*, *мла̀ду*, *мла̀ди*, *мла̀дица*, *мла̀дата*, *мла̀дута*, *мла̀дите*) и *ста̀р* (*ста̀ра*, *ста̀ру*, *ста̀ри*, *ста̀рата*, *ста̀рута*, *ста̀рите*) се отнасят към същата акцентна парадигма, но членуваните им форми в множествено число освен обличията с коренно ударение (*мла̀дите*, *ста̀рите*) имат и варианти с парокситонно (флективно) ударение (*мла̀ди́те*, *ста̀ри́ѝ*)

те), когато са субстантивирани, напр.: ...*й̀ма та̀квѝа раз̀гы̀чннѝ де пу стѝри-те нусѝи*, но *истѝм бѝа старѝте*, *та̀м еднѝ стѝчкѝа*.

2.2. Многосрични прилагателни имена

2.2.1. Многосрични прилагателни имена с парокситонно ударение в основните форми, което променят в пропарокситонно при членуване:

	М. р.	Ж. р.	Ср. р.	Мн. ч.
Основна форма	<i>й̀тар</i>	<i>й̀тра</i>	<i>й̀тру</i>	<i>й̀три</i>
Членувана форма	<i>й̀триѝа</i>	<i>й̀траѝа</i>	<i>й̀труѝу</i>	<i>й̀триѝе</i>
Основна форма	<i>мизѝрен</i>	<i>мизѝрна</i>	<i>мизѝрну</i>	<i>мизѝрни</i>
Членувана форма	<i>мизѝрниѝа</i>	<i>мизѝрнаѝа</i>	<i>мизѝрнуѝу</i>	<i>мизѝрниѝе</i>
Основна форма	<i>мумуру̀зен</i>	<i>мумуру̀зна</i>	<i>мумуру̀зну</i>	<i>мумуру̀зни</i>
Членувана форма	<i>мумуру̀зниѝа</i>	<i>мумуру̀знаѝа</i>	<i>мумуру̀знуѝу</i>	<i>мумуру̀зниѝе</i>
Основна форма	<i>икунумѝчен</i>	<i>икунумѝчна</i>	<i>икунумѝчну</i>	<i>икунумѝчни</i>
Членувана форма	<i>икунумѝчниѝа</i>	<i>икунумѝчнаѝа</i>	<i>икунумѝчнуѝу</i>	<i>икунумѝчниѝе</i>

Тези примери дават основание да бъдат очертани следните акцентни парадигми:

Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение
Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение

2.2.2. Многосрични прилагателни имена с окситонен акцент във формата за м.р. ед.ч., който преминава в парокситонен във формите за ж.р. и ср. р. ед.ч. и в нечленуваната форма за множествено число, а в членуваните форми се променя в пропарокситонен:

	М. р.	Ж. р.	Ср. р.	Мн. ч.
Основна форма	<i>студѐн</i>	<i>студѐна</i>	<i>студѐну</i>	<i>студѐни</i>
Членувана форма	<i>студѐниѝа</i>	<i>студѐнѝата</i>	<i>студѐнѝуту</i>	<i>студѐнѝите</i>
Основна форма	<i>ка̀памѐѳ</i>	<i>ка̀памѐѳа</i>	<i>ка̀памѐѳу</i>	<i>ка̀памѐѳи</i>
Членувана форма	<i>ка̀памѐѳиѝа</i>	<i>ка̀памѐѳѝата</i>	<i>ка̀памѐѳѝуту</i>	<i>ка̀памѐѳѝите</i>
Основна форма	<i>удда̀ле чѐн</i>	<i>удда̀ле чѐна</i>	<i>удда̀ле чѐну</i>	<i>удда̀ле чѐни</i>
Членувана форма	<i>удда̀ле чѐниѝа</i>	<i>удда̀ле чѐнѝата</i>	<i>удда̀ле чѐнѝуту</i>	<i>удда̀ле чѐнѝите</i>

Акцентните парадигми са следните:

Окситонно ударение	Парокситонно ударение	Парокситонно ударение	Парокситонно ударение
Пропарокситонно ударение	Пропарокситонно ударение	Пропарокситонно ударение	Пропарокситонно ударение

Окситонното ударение в нечленуваните форми за м.р. ед.ч. от типа на *студѐн* и *дебѐл* сближава банския говор с диалектите от северния и югоизточния акцентен ареал и го противопоставя на тези от югозападния.

2.2.3. Многосрични прилагателни имена с коренно парокситонно ударение в основната форма в м. р. и с двойно (коренно и флективно) ударение в членуваните форми:

	М. р.	Ж. р.	Ср. р.	Мн. ч.
Основна форма	<i>й̀а̀луѳ</i>	<i>й̀а̀луѳа</i>	<i>й̀а̀луѳу</i>	<i>й̀а̀луѳи</i>
Членувана форма	<i>й̀а̀луѳиѝа</i>	<i>й̀а̀луѳѝата</i>	<i>й̀а̀луѳѝуту</i>	<i>й̀а̀луѳѝите</i>

Основна форма	<i>ч'уч'у̀неф</i>	<i>ч'уч'у̀нева</i>	<i>ч'уч'у̀неву</i>	<i>ч'уч'у̀неви</i>
Членувана форма	<i>ч'уч'у̀невѝа</i>	<i>ч'уч'у̀невѝа̀та</i>	<i>ч'уч'у̀невѝо̀ту</i>	<i>ч'уч'у̀невѝѝте</i>

Тези облици очертават следните акцентни парадигми:

Парокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение
Двойно ударение (коренно и флективно)	Двойно ударение (коренно и флективно)	Двойно ударение (коренно и флективно)	Двойно ударение (коренно и флективно)

2.2.4. Многосрични прилагателни имена, които имат пропарокситонно ударение в основните форми и двоен (коренен и флективен) акцент в членуваните форми:

	М. р.	Ж. р.	Ср. р.	Мн. ч.
Основна форма	<i>б̀̀л̀г̀арѝци</i>	<i>б̀̀л̀г̀арѝца</i>	<i>б̀̀л̀г̀арѝцу</i>	<i>б̀̀л̀г̀арѝци</i>
Членувана форма	<i>б̀̀л̀г̀арѝцѝа̀</i>	<i>б̀̀л̀г̀арѝцѝа̀̀та</i>	<i>б̀̀л̀г̀арѝцѝо̀̀ту</i>	<i>б̀̀л̀г̀арѝцѝѝ̀те</i>

Акцентната парадигма има следния вид:

Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение
Двойно ударение (коренно и флективно)	Двойно ударение (коренно и флективно)	Двойно ударение (коренно и флективно)	Двойно ударение (коренно и флективно)

2.2.5. Многосрични прилагателни имена с коренно ударение в нечленуваната форма за единствено число в м. р. и с двойно ударение в останалите форми:

	М. р.	Ж. р.	Ср. р.	Мн. ч.
Основна форма	<i>к̀̀д̀зѝнеф</i>	<i>к̀̀д̀зѝнѐва</i>	<i>к̀̀д̀зѝнѐву</i>	<i>к̀̀д̀зѝнѐви</i>
Членувана форма	<i>к̀̀д̀зѝнѐвѝа̀</i>	<i>к̀̀д̀зѝнѐвѝа̀̀та</i>	<i>к̀̀д̀зѝнѐвѝу̀̀ту</i>	<i>к̀̀д̀зѝнѐвѝѝ̀те</i>

Акцентната парадигма е следната:

\ _ _ _	\ _ _ \ _	\ _ _ \ _	\ _ _ \ _
Пропарокси- тонно (ко- ренно) ударение	Пропарокси- тонно (ко- ренно) ударение	Пропарокси- тонно (ко- ренно) ударение	Пропарокси- тонно (ко- ренно) ударение
\ _ _ \ _ _	\ _ _ \ _ _	\ _ _ \ _ _	\ _ _ \ _ _
Двойно ударение	Двойно ударение	Двойно ударение	Двойно ударение

2.2.6. Многосрични прилагателни имена, които имат двойно ударение в нечленуваните форми и тройно ударение в членуваните:

	М. р.	Ж. р.	Ср. р.	Мн. ч.
Основна форма	<i>й̀а̀реби́чин</i>	<i>й̀а̀реби́чина</i>	<i>й̀а̀реби́чину</i>	<i>й̀а̀реби́чини</i>
Члену-вана форма	<i>й̀а̀реби́чиня̀</i>	<i>й̀а̀реби́чиня̀та</i>	<i>й̀а̀реби́чиню̀ту</i>	<i>й̀а̀реби́чиня̀те</i>

Акцентната парадигма в този случай е следната:

\ _ _ \ _	\ _ _ \ _	\ _ _ \ _	\ _ _ \ _ →
Двойно ударение	Двойно ударение	Двойно ударение	Двойно ударение
\ _ _ \ _ \ _	\ _ _ \ _ \ _	\ _ _ \ _ \ _	\ _ _ \ _ \ _
Тройно ударение	Тройно ударение	Тройно ударение	Тройно ударение

3. Числителни имена

3.1. Числителни имена, които запазват ударението си във всички форми:

3.1.1. Простите бройни числителни имена *два̀*, *двѐ* и *трѝ*:

Основна форма	Членувана форма
<i>два̀</i>	<i>два̀та</i>
<i>двѐ</i>	<i>двѐте</i>
<i>трѝ</i>	<i>трѝте</i>

Акцентната парадигма има следния вид:

\ _	\ _ _
Основно ударение	Парокситонно ударение

3.1.2. Мъжколичните бройни числителни имена *два̀ма*, *трѝма*, *шес-тѝма*, *двѐйца*, *трѝйца*, *двамѝна*, *седмѝна*, *усмѝна*, *десетѝна*, *двайсетѝна*, *стотѝна*:

Основна форма	Членувана форма
<i>двѝма</i>	<i>двѝмата</i>
<i>двуйѝца</i>	<i>двуйѝцата</i>
<i>десетѝна</i>	<i>десетѝната</i>

Акцентните парадигми са следните:

\backslash _ _ Парокситонно ударение	\backslash _ _ _ Пропарокситонно ударение
_ \backslash _ _ _ _ \backslash _ _	_ \backslash _ _ _ _ _ \backslash _ _ _
Парокситонно ударение	Пропарокситонно ударение

3.1.3. Умалителните числителни бройни имена: *еднѝчук*, *двѝчки* и т.н.:

Основна форма	Членувана форма
<i>двѝчки</i>	<i>двѝчките</i>
<i>еднѝчук</i>	<i>еднѝчкѝа</i>

Акцентните парадигми в този случай са следните:

\backslash _ _ _ \backslash _ _ Парокситонно ударение	\backslash _ _ _ _ \backslash _ _ _ Пропарокситонно ударение
--	---

3.1.4. Редните числителни имена *пѝрви*, *фтѝри*, *трѝчи*, *четвѝрти*, *пѝти*, *шѝсти*, *сѝдми*, *ѝсми*, *двѝети*, *десѝти*, *единѝйсти*, *трѝйсти*:

	М. р.	Ж. р.	Ср. р.	Мн. ч.
Основна форма	<i>пѝрви</i>	<i>пѝрва</i>	<i>пѝрву</i>	<i>пѝрви</i>
Членувана форма	<i>пѝрвица</i>	<i>пѝрвата</i>	<i>пѝрвѝту</i>	<i>пѝрвите</i>
Основна форма	<i>двѝети</i>	<i>двѝета</i>	<i>двѝѝту</i>	<i>двѝѝти</i>
Членувана форма	<i>двѝѝца</i>	<i>двѝѝтата</i>	<i>двѝѝтѝту</i>	<i>двѝѝтите</i>
Основна форма	<i>единѝйсти</i>	<i>единѝйста</i>	<i>единѝйсту</i>	<i>единѝйсти</i>
Членувана форма	<i>единѝйстиѝа</i>	<i>единѝйстаѝа</i>	<i>единѝйстѝту</i>	<i>единѝйстите</i>

Тези облици очертават следните акцентни парадигми:

\ / _ _ \ / _ _ _ * _ _ _	\ / _ _ \ / _ _ _ * _ _ _	\ / _ _ \ / _ _ _ * _ _ _	\ / _ _ → \ / _ _ _ * _ _ _
_ \ / _ _ _ \ / _ _ _ * _ _ _	_ \ / _ _ _ \ / _ _ _ * _ _ _	_ \ / _ _ _ \ / _ _ _ * _ _ _	_ \ / _ _ → _ \ / _ _ _ * _ _ _
_ _ \ / _ _ _ _ \ / _ _ _ _ _ \ / _ _ _	_ _ \ / _ _ _ _ \ / _ _ _ _ _ \ / _ _ _	_ _ \ / _ _ _ _ \ / _ _ _ _ _ \ / _ _ _	_ _ \ / _ _ → _ _ \ / _ _ _ _ _ \ / _ _ _
Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение	Парокситонно (коренно) ударение
Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение	Пропарокситонно (коренно) ударение

3.2. Числителни имена с подвижно ударение:

3.2.1. Бройното числително име *едѐн*, което променя позицията на коренното ударение във формите за женски и среден род и във формите за множествено число поради изпадане на удареното *е* от основната форма:

	М. р.	Ж. р.	Ср. р.	Мн. ч.
Основна форма	<i>едѐн</i>	<i>еднѧ</i>	<i>еднѡ</i>	<i>еднѣ</i>
Членувана форма	<i>едѐнца</i>	<i>еднѧта</i>	<i>еднѡту</i>	<i>еднѣте</i>

Акцентната парадигма е следната:

_ \ / _ _ _ \ / _ _ _ _ \ / _ _ _	_ \ / _ _ _ \ / _ _ _ _ \ / _ _ _	_ \ / _ _ _ \ / _ _ _ _ \ / _ _ _	_ \ / _ _ _ \ / _ _ _ _ \ / _ _ _
Окситонно ударение	Окситонно ударение	Окситонно ударение	Окситонно ударение
Пропарокситонно ударение	Парокситонно ударение	Парокситонно ударение	Парокситонно ударение

3.2.2. Бройното числително име *ил'а̀да*, което отмята ударението във формите за множествено число:

Основна форма		Членувана форма	
Ед. ч.	Мн. ч.	Ед. ч.	Мн. ч.
<i>ил'а̀да</i>	<i>ѣл'а̀ди</i>	<i>ил'а̀дата</i>	<i>ѣл'а̀дите</i>

Акцентната парадигма има следния вид:

_ \ / _ _ _ \ / _ _ _ _ \ / _ _ _	_ \ / _ _ _ \ / _ _ _ _ \ / _ _ _	_ \ / _ _ _ \ / _ _ _ _ \ / _ _ _	_ \ / _ _ _ \ / _ _ _ _ \ / _ _ _
Парокситонно ударение	Пропарокси- тонно ударение	Пропарокси- тонно ударение	Пропарокси- тонно ударение

3.2.3. Простите числителни имена *четѝри*, *пѐт*, *шѐс*, *сѐдем*, *о̀сем*, *дѐвет*, *дѐсет*, *стò*, *двѐста* и *трѝста* имат коренно ударение, което става флективно (окситонно) при членуване:

Основна форма	Членувана форма
<i>шѐс</i>	<i>шестѐ̀</i>
<i>сѐдем</i>	<i>седемтѐ̀</i>
<i>четѝри</i>	<i>честиртѐ̀</i>

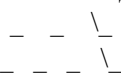
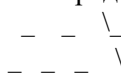
Акцентните парадигми са следните:

 Коренно ударение	 Окситонно (флективно) ударение
 Парокситонно (коренно) ударение	 Окситонно (флективно) ударение

3.2.4. Сложните бройни числителни имена *неесѐ̀*, *шесѐ̀*, *седемдесѐ̀*, *усемдесѐ̀*, *деведесѐ̀*, при които ударението се променя от окситонно в парокситонно при членуване:

Основна форма	Членувана форма
<i>неесѐ̀</i>	<i>неесѐ̀ту</i>
<i>деведесѐ̀</i>	<i>деведесѐ̀ту</i>

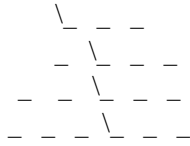
Тези облици очертават следните акцентни парадигми:

 Окситонно ударение	 Парокситонно ударение
---	--

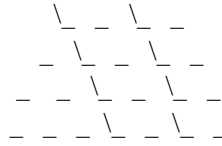
3.2.5. Сложните бройни числителни имена *единѐ̀се*, *дванѐ̀се*, *тринѐ̀се*, *четиринѐ̀се*, *петнѐ̀се*, *шеснѐ̀се*, *седемнѐ̀се*, *шеснѐ̀се*, *усемнѐ̀се*, *деветнѐ̀се*, *двѐ̀се*, *трѝесе*, *четѝресе* и мъжколичното бройно числително име *четвòрица̀*, които имат пропарокситонно ударение в основната форма и двоен акцент в членуваните форми:

Основна форма	Членувана форма
<i>двѐ̀се</i>	<i>двѐ̀сѐ̀ту</i>
<i>четвòрица̀</i>	<i>четвòрица̀та̀</i>
<i>усемнѐ̀се</i>	<i>усемнѐ̀сѐ̀ту</i>
<i>четиринѐ̀се</i>	<i>четиринѐ̀сѐ̀ту</i>

Акцентни парадигми са следните:

Пропарокситонно ударение

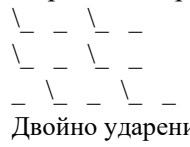

Двойно ударение

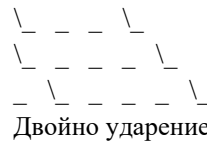
3.2.6. Сложните числителни имена за стотици *четѝристòтин*, *пèт-стòтин*, *шèстòтин*, *сèдемстòтин*, *òсемстòтин* и *дèветстòтин* имат двойно ударение във всички форми, което обаче променя своята позиция във формата за множествено число:

Основна форма	Членувана форма
<i>пèтстòтин</i>	<i>пèтстутинтè̇</i>
<i>сèдемстòтин</i>	<i>сèдемстутинтè̇</i>
<i>четѝристòтин</i>	<i>четѝристутинтè̇</i>

Акцентните парадигми при тези облици са следните:

Двойно ударение

Двойно ударение

4. Изводи

Като типичен български диалект от ятовата изоглосна област говорът на град Банско закономерно притежава акцентни особености при имената, които го свързват с останалите български говори и с книжовния език:

1. Голяма част от **съществителните имена** в диалекта (едносрични и многосрични от трите рода) запазват позицията на основното ударение във всички форми подобно на книжовния език, напр.: *сно̀п* – *сно̀пу* – *сно̀пе* – *сно̀пету* (м.р.) *ба̀чва* – *ба̀чвата* – *ба̀чви* – *ба̀чвите* (ж.р.) *бунй̀ш 'ч 'е* – *бунй̀ш 'ч 'ету* – *бунй̀ш 'ч 'а* – *бунй̀ш 'ч 'ата* (ср.р.) и др., но много често се среща и отмятане на акцента, особено при членуване в единствено или в множествено число, напр.: *въ̀к* – *въ̀кò* – *въ̀ци* – *въ̀ците* (м.р.) *бо̀ле 'с* – *бу̀ле 'ста̀* – *бо̀ле 'сти* – *бо̀ле 'стите* (ж.р.) *сър̀це* – *сър̀цету̀* – *сър̀ца̀* – *сър̀ца̀та* (ср.р.) и т.н.

2. Повечето **прилагателни имена** в банския говор запазват основното ударение във всички форми както в книжовния български език, напр.: *тѐ̀л* – *тѐ̀ла̀* – *тѐ̀лу̀* – *тѐ̀лѝ* – *тѐ̀лица̀* – *тѐ̀лата̀* – *тѐ̀луту̀* – *тѐ̀литѐ*, *й̀тар* – *й̀тра̀* – *й̀тру̀* – *й̀трѝ* – *й̀трѝца̀* – *й̀тра̀та̀* – *й̀труту̀* – *й̀тритѐ*, *чуба̀нцѝки* – *чуба̀нцѝка̀*

– чуба̀нцику – чуба̀нцики – чуба̀нцикиа – чуба̀нциката – чуба̀нцикуту – чуба̀нциките и др. По-особена е ситуацията с членуваните множествени форми на лиците *мла̀дите*, *ста̀рите*, които освен с пропарокситонен (коренен) акцент се употребяват и с парокситонно (флективно) ударение (*мла̀дите*, *ста̀рите*), когато са субстантивирани, напр.: ... *й̀ма таквй̀а разгь̀чни де пу ста̀рите нусй̀и*, но *удй̀лы са кут ста̀рите за ду̀мата а да̀да* и т.н.

3. Една част от **числителните имена** в банския говор не променят позицията на коренното ударение. Такива са мъжколичните бройни числителни имена, напр.: *два̀ма – два̀мата*, *трѝма – трѝмата*, *дву̀йца – дву̀йцата*, *трѝйца – трѝйцата*, *двамй̀на – двамй̀ната*, *седмй̀на – седмй̀ната* и др., умалителните числителни бройни имена, напр.: *еднѐчук – еднѐчкиа*, *двѐчки – двѐчките* и др. и редните числителни имена, напр.: *пѐрви – пѐрва – пѐрву – пѐрви – пѐрвица – пѐрвата – пѐрвуту – пѐрвите*, *фтѐри – фтѐра – фтѐру – фтѐри – фтѐриа – фтѐрата – фтѐруту – фтѐрите* и др. При останалите бройни числителни имена (с изключение на тези с двоен акцент) е налице движение на ударението, напр.: *пѐт – петтѐ̀*, *шѐс – шестѐ̀*, *стѐ̀ – стутѐ̀*, *ил'а̀да – й̀л'а̀ди – ил'а̀дата – й̀л'а̀дите* и т.н.

Акцентните особености на банския говор определят неговото междинно място между българските диалекти с неопределено ударение и говорите със стабилизирани акцент. Заедно с диалектите в Ихтиманско, Дупнишко, Кюстендилско, Благоевградско, Гоцеделчевско и Велинградско той е част от преходен ареал, в който постепенно се осъществява тенденцията към стабилизация на ударението в определени ритмико-интонационни групи.

Говорът на град Банско притежава и особености на ударението при формобразуването на изменяемите части на речта, които го типологизират и го отличават от книжовния език и от повечето български диалекти. Такива акцентни черти са:

1. Наличието на **голям брой думи** (независимо от това каква част на речта са) с **двойно (а понякога и с тройно) ударение**. Някои от тях притежават двоен акцент още в основната форма, напр.: *ма̀ндраций̀ийа – ма̀ндраций̀ийата – ма̀ндраций̀и – ма̀ндраций̀ите*, *лѐ̀стувй̀ца – лѐ̀стувй̀цата – лѐ̀стувй̀ци – лѐ̀стувй̀ците* (същ. имена); *ку̀кувй̀чин – ку̀кувй̀чина – ку̀кувй̀чину – ку̀кувй̀чини – ку̀кувй̀чинй̀а – ку̀кувй̀чинй̀ата – ку̀кувй̀чинѐ̀ту – ку̀кувй̀чинй̀ите*, *й̀а̀ребй̀чин – й̀а̀ребй̀чина – й̀а̀ребй̀чину – й̀а̀ребй̀чини – й̀а̀ребй̀чинй̀а – й̀а̀ребй̀чинй̀ата – й̀а̀ребй̀чинѐ̀ту – й̀а̀ребй̀чинй̀ите* (прилаг. имена); *сѐдемстѐ̀тин –*

сѐдемстутинтѐ, ђсемстѡтин – ђсемстутинтѐ (числит. имена) и др., но повечето получават двойно ударение в допълнителните форми, когато думата стане от четири или повече срички, напр.: *нѡш – нѡже – нѡжуве – нѡжувѐту, тѐнцира – тѐнцира̀та – тѐнцири – тѐнцирите, ба̀це – ба̀цету – ба̀цета – ба̀цета̀та* и т.н. (същ. имена); *у̀баф – у̀бава – у̀баву – у̀бави – у̀бавѝа – у̀бавѝта – у̀бавѡту – у̀бавѝте, тѐле`шч`и – тѐле`шч`а – тѐле`шч`у – тѐле`шч`и – тѐле`шч`ѝа – тѐле`шч`а̀та – тѐле`шч`ѡту – тѐле`шч`ѝте* (прилаг. имена) *двѐесе – двѐесѐту, трѐесе – трѐесѐту* (числит. имена) и т.н.

2. Появата на ударение в пределите на фонетична дума върху облици, които в основната си форма, извадени от контекста на фразата, са неударени, напр.: *рѡмутѡ ме такѡ забулѐ, че не мужѡш`ич` да бѐра пѡвеч`е* и др.

3. Стремежът за изграждане на парокситонен ритъм в изречението, който в определени позиции провокира наличието на ударение върху кратките местоименни форми, които поначало са неакцентувани и изпълняват ролята на клитики в речта, напр.: *ч`е мѡ`е там сапѡне, не мѡ`е ту̀ка си; шу сѡ`са гѡстету, шу са`из нѡйни рѡт, дѡйдаа ф`нѡшѡта кѡш`ч`а* и т.н.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексиев 1931: *Алексиев, Н.* Разложкият говор. – *Македонски преглед*, № 1, с. 91–124.
- БДА ОТ 2001: *Български диалектен атлас. Обобщаващ том. Ч. I – III. Фонетика. Акцентология. Лексика.* И. Кочев (отг. ред.). София, КК „Труд“.
- Иванов 1971: *Иванов, Й.* Двойно ударение в българския език. – *Известия на Института за български език*, XX, с. 187–225.
- Кочев 1993: *Кочев, И.* Тенденцията към стабилизиране на ударението върху постоянна некрайна сричка на думата в българския език. – В: *Проблеми на българския език в Македония*. София, Македонски научен институт, с. 281–291.
- Молеров 1905: *Молеров, Д.* Вторично ударение в разложкия говор. – *Известия на Семинара по славянска филология*, № 1, с. 173–182.
- Молерови 1954: *Молерови, Д. и К.* Бележки за разложкия говор. – *Сборник за народни умотворения и народопис*, № 48, с. 9–16.
- Цонев 2024: *Цонев, П.* Ритъм и ритмична организация на речта. – *Български език и литература*, № 4, с. 403–419.

REFERENCES

- Aleksiev 1931: *Aleksiev, N.* Razlozhkiyat govor. – *Makedonski preglad*, N 1, s. 91–124.
- BDA OT 2001: *Balgarski dialekten atlas. Obobshtavasht tom. Ch. I – III. Fonetika. Aktsentologiya. Leksika.* I. Kochev (otg. red.). Sofia, KK “Trud”.

- Ivanov 1971: *Ivanov, Y.* Dvoyno udarenie v balgarskiya ezik. – *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, XX, s. 187–225.
- Kochev 1993: *Kochev, I.* Tendentsiyata kam stabilizirane na udarenieto varhu postoyanna nekrayna srichka na dumata v balgarskiya ezik. – In: *Problemi na balgarskiya ezik v Makedonia*. Sofia, Makedonski nauchen institut, s. 281–291.
- Molero 1905: *Molero, D.* Vtorichno udarenie v razlozhkiya govor. – *Izvestiya na Seminara po slavyanska filologiya*, N 1, s. 173–182.
- Molero 1954: *Molero, D. i K. Belezki za razlozhkiya govor*. – *Sbornik za narodni umotvoreniya i narodopis*, N 48, s. 9–16.
- Tsonev 2024: *Tsonev, P.* Ritam i ritmichna organizatsiya na rechta. – *Balgarski ezik i literatura*, N 4, s. 403–419.

✉ Доц. д-р Радослав Цонев

Югозападен университет „Неофит Рилски“
ул. „Иван Михайлов“ № 66, 2700 Благоевград

✉ Assoc. Prof. Dr. Radoslav Tsonev
South-West University Neofit Rilski
66 Ivan Mihailov str., 2700 Blagoevgrad